

تحقیق کارورزی تحصیلات تکمیلی
رشته تفسیر و علوم قرآن

عنوان:

معیارهای حب و بغض از دیدگاه قرآن و روایات

استاد راهنما:

آقای علی شمس

پژوهشگر:

زهرا مختاربند

شماره تحصیلی: ۱۳۹۱۲۱۱۰۱۸

: [۱] Comm

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

فهرست مطالب

ج	چکیده
۱	فصل اول
۱	کلیات و مفهوم شناسی
۲	مقدمه
۳	گفتار اول : مباحث مقدماتی
۳	(۱) تبیین موضوع
۳	(۲) پیشینه موضوع
۴	(۳) اهمیت و ضرورت تحقیق :
۴	(۴) روش تحقیق
۴	(۵) سوالات تحقیق
۵	گفتار دو: مفهوم شناسی
۵	(۱) حب :
۵	(۲) بغض :
۵	(۳) دوست :
۵	(۴) محبت :
۶	(۵) دشمنی :
۶	(۶) عدو :
۷	فصل دو:
۷	معیارهای حب و دوستی از دیدگاه قرآن و حدیث
۸	گفتار اول : حب و دوستیهای محدود
۸	الف) انواع محبتها محدود
۸	(۱) محبت به فدا :
۹	(۲) محبت به اهل بیت(ع)
۱۰	(۳) محبت در راه فدا
۱۲	ب) معیارهای محبتها محدود
۱۲	(۱) اطاعت از رسول فدا(ص)
۱۳	(۲) مودت و ولایت مخصوصین(ع)

دشمن واقعی خوبیش را تمیز دهید و راه نجات از شر دشمنان و آسیب‌شان تنها در قطع رابطه دوستی با آنان میسر است.»^(۱)

۳) بغض شیطان نسبت به مؤمنان

در بسیاری از آیات قرآن از دشمنی و کینه‌ی شیطان نسبت به کلیه جنس بشر به خصوص افراد مؤمن سخن به میان آمده است و شیطان را دشمنی آشکار معرفی کرده است در سوره فاطر می‌خوانیم :

«إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌ فَاتَّخُذُوهِ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهِ لِيَكُونُوا مِنَ الْأَصْحَابِ السَّعِيرِ؛

البته شیطان دشمن شماست پس او را دشمن خود بدانید .او فقط حزب‌ش را دعوت می‌کند که اهل آتش سوزان باشند.»^(۲)

مراد از دشمنی شیطان این است که او به جز اغواء و گمراه ساختن انسان‌ها کار دیگری ندارد و تمام هم او این است که نگذارد حتی یک انسان به سعادت در زندگی و حسن عاقبت برسد و پس انسان نیز باید از پذیرفتن دعوتش به سوی باطل اجتناب کند و به علت اینکه دوزخی شدن مردم هدف نهایی شیطان است.»^(۳)

دشمنی شیطان آنقدر زیاد است که حتی یک لحظه هم نباید از مکر و دشمنی او غافل شد. همان طور که خودش تصریح کرده که من از همه طرف به انسان‌ها هجوم می‌برم از پست سر و پیش رو و از سمت راست و از سمت چپ^(۴) و همواره در کمینگاهی است که انسان او را نمی‌بیند؛ ولی او همواره انسان را می‌بیند و متوجه فرصتی است که بتواند ضربه‌ی خود را به انسان‌ها وارد نماید.^(۵)

البته به این معنا نیست که انسان در پیروی از شیطان؛ مجبور می‌شود و چنان شیطان او را احاطه می‌کند و قدرت اختیار خوبیش را در مبارزه با وسوس شیطان از دست بدهد؛ بلکه تنها سلطه‌ی شیطان نسبت به کسانی که ولايت او را پذیرفته- اند همان طور که فرمود :

«إِنَّمَا سُلْطَانَهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَُّونَهُ؛ سُلْطَهُهُ أَوْ تَنَاهُ بِرَأْيِ كَسَانِي أَسْتُ كَهْ وَلَاهِيَتْ أَوْ رَأْيِ فَتَهَانِدُ.»^(۶)

پس راه مبارزه در دشمنی شیطان همان طور که در آیات بیان شده دشمن دانستن شیطان و مراقبت دائمی از مکر و دشمنی شیطان و پیروانش است. دشمنی و بغض شیطان نه تنها به مؤمنان بلکه شامل کافران و مشرکان نیز می‌شود و در روز قیامت به صورت آشکارا خود را نشان می‌دهد و شیطان از اهل شرک و پیروانش بیزاری می‌جوید :

«كَمِثْلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْأَنْسَانَ أَكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ أَنِّي بِرَئِيْسِكَمْ أَنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ؛

کار آنها همچون کار شیطان است که به انسان گفت : کافر شو (تا مشکلات تو را حل کنم) ام هنگامی که کافر شد گفت : من از تو

بیزارم من از خداوندی که پروردگار عالمین است بیم دارم.»^(۷)

۱ - تلخیص از : مکارم شیرازی، ناصر، همان، ج ۳ ص ۶۵

۲ - فاطر، ۶

۳ - تلخیص از : طباطبائی، محمد حسین، همان، ج ۱۷ ص ۲۱

۴ - رجوع کنید : اعراف، ۱۷

۵ - رجوع کنید : اعراف، ۲۷

۶ - نحل، ۱۰۰

۷ - حشر، ۱۶

ب) معیار بغض‌های غیر ممدوح

۱) پیروی از هوى و هوس

در مباحث پیشین مطرح کردیم که یک انسان مؤمن باید سبک زندگی خود را چنان قرار دهد که مطابق بر سیره و روش پیامبر^(ص) و اهل بيت^(ع) باشد. اما مدعیان دروغین ایمان نه تنها سبک زندگی خویش و به دنبال آن حب و بغض را بر اساس آموزه‌ها و رفتار اهل بيت^(ع) سامان نمی‌دهند بلکه اهل دوستی با دشمنان و حتی مشرکان هستند و با آنها ارتباط پنهانی برقرار می‌کنند. در صورتی که جایگاه بغض در دین اقتضای این را دارد که شخص تبری و دشمنی کردن خود را بر محور حق و ایمان و مخالفت با آن سامان دهد نه اینکه بغض‌شان مبنی بر هواهای نفسانی خویش باشد.

«کسانی که اهل فسق و فجور هستند و بر خلاف خوبی‌ها و نیکوئی‌های عرفی و اخلاقی رفتار می‌کنند انسان‌هایی نیستند که آدمی نسبت به آنها حب و دوستی داشته باشد و بر عکس ممکن است شخصی اهل ایمان و تقوایی باشد؛ اما به دلایل غیر دینی رفتار این شخص مورد پسند ما نباشد و در نتیجه نسبت به او دشمنی کنیم. در صورتی که نباید دلایل نفسانی و خودخواهانه را بر دلایل دینی ترجیح دهیم و معیار خوش آمدن یا تنفر از کسی را خواسته‌ی دلمان قرار دهیم. پس به هر میزان شخص گرایش به رذایل اخلاقی داشته باشد می‌بایست از او پرهیز کرد و دشمنی و اظهار بغض نسبت به جنبه‌های منفی او لازم و ضروری است.»^(۱)

پس اینکه دو فرد با ایمان به دلایل و معیارهای شیطانی و خواسته‌های نفسانی نسبت به یکدیگر بغض و دشمنی داشته باشند به هیچ وجه از نظر دستورات دینی پذیرفته شده نیست. علاوه بر اینکه این دشمنی‌های نابه‌جا و بغض‌های غیر ممدوح در اکثر موارد در عمل نیز خود را نشان داده و سبب می‌شوند که فرد به سمت رفتارهای ضد دینی مثل حسادت کردن و یا غیبت و تهمت و ... کشیده شود.

۲) در نظر داشتن فیدر و شر غیرواقعی

گاهی ممکن است انسان‌ها بر اساس تشخیص خود نسبت به برخی امور کراحت و در نتیجه آن نفرت داشته باشند اما آیا همیشه انسان‌ها در تشخیص‌های خود خیر و شر واقعی را در نظر می‌گیرند؟ پاسخ آن است که خیلی موقع انسان ممکن است به اشتباه در تمییز بین خیر و شر و مصالح و مفاسد امور راه خطرا را بپیماید و در نتیجه حب و نفرت از آن امر نیز به صورت نابه‌جا در درون او شکل می‌گیرد. خداوند متعال که عالم به همه‌ی خیر و شرهای واقعی است این مسئله را در قرآن کریم گوشتزد می‌کند و می‌فرماید :

«عَسَىٰ أَن تَكُرُّهُوا شَيْئًاٰ وَهُوَ خَيْرٌ لَّهُمْ وَعَسَىٰ أَن تَحِبُّو شَيْئًاٰ وَهُوَ شَرٌّ لَّهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ؛

چه بسا چیزی را خوش نداشته باشید حال آن که خیر شما در آن است و یا چیزی را دوست دارید حال آنکه شر شما در آن است و خدا می‌داند و شمانمی‌دانید.»^(۲)

«این یک قانون کلی و اساسی حاکم بر قوانین تکوینی و تشریعی خداوند است. خداوند در این آیه هشدار می‌دهد که افراد بشر نباید تشخیص خودشان را در مسائل مربوط به سرنوشت‌شان حاکم سازند چرا که علم آنها محدود و ناچیز است

۱ - تلخیص از : زارع پور، مقاله تولی و تبری، (نقل شده از سایت نور علی نور)

۲ - بقره، ۲۱۶

و معلوماتشان در برابر مجهولاتشان چون قطره‌ای در برابر دریاست. آنچه در این آیه آورده اگر چه در مورد جهاد و جنگ با دشمنان مطرح شده ولی محدود به آن نمی‌شود بلکه قانونی عمومی است و تمام دامنه‌ی آن دوستی‌ها و دشمنی‌ها را در بر می‌گیرد.»^(۱)

پس با توجه به این آیه می‌توان نتیجه گرفت یکی از معیارهای اصلی در حب و بغض تکیه نکردن بر عقل و فهم خویش و حرکت در مسیر دوستی‌های و بغض و دشمنی‌هایی است که در جهت اطاعت از اوامر الهی است چون خداست که به کنه امور هستی آگاه است.

پس در اینکه خداوند به انسان‌ها دستور می‌دهد که شیطان را دشمن خود بدانید و دائمًا مراقب وسوسه‌های شیطان باشید از آن جهت است که خداوند با علم و آگاهی نامحدود خویش از نهایت درجه‌ی دشمنی و بغض شیطان نسبت به انسان‌ها آگاه است و یا آنجا که می‌فرماید: دشمنی و بغض مشرکان و کافران نسبت به شما بسیار بیشتر از آن است که فکرش را بکنید باید انسان‌ها این هشدارها را جدی گرفته و از کنار آن بی تفاوت عبور نکنند.

۱ - تلخیص از: مکارم شیرازی، ناصر، همان، ج ۲ ص ۱۰۸

نتیجه گیری

قرآن کریم از آن جهت که وظیفه‌ی هدایت انسان‌ها به سمت رستگاری و کمال را دارد از هیچ امری در راستای بیان معیارها و اصول این امر مهم یعنی حب و بعض فرو گذار نکرده است و انسان می‌تواند با تفکر و دقت نظر بیشتر در آیات و روایات تمام نکاتی را که در این زمینه به آن نیاز دارد، به دست آورد. از مطالب بیان شده در این نوشتار مشخص شد که حب و بعض نقش مؤثری در راستای اهداف والای قرآنی دارد و از مسائلی است که دین مقدس اسلام به آن اهمیت فوق العاده‌ای داده است. در فصل اول کلیاتی در مورد تحقیق بیان شد و سپس فصل دوم در مورد محبت و دوستی صحبت شد. حب و دوستی از دیدگاه اسلام به دو شاخه‌ی ممدوح و غیر ممدوح تقسیم شده است که هر کدام دارای انواعی است. محبت و دوستی‌های ممدوح که انسان باید در جهت ایجاد و افزایش آن تلاش کند شامل محبت به خداوند متعال، محبت به اهل بیت^(۴) و محبت در راه خداست که هر کدام باید طبق معیار و اصولی باشد تا بتوان آنها را محبت‌های اصیل و واقعی شمرد. بیان شد که تنها نمی‌توان ادعای محبت و دوستی‌های ممدوح را داشت ولی معیار آنها را مدد نظر نگرفت پس تا وقتی که محبت به خدا به اطاعت از ولی خدا و محبت به اهل بیت^(۴) به پذیرش ولایت آنان منجر نشود دارای ارزش نخواهد بود. همچنین تبیین شد که دوستی‌های بین افراد باید بر اساس ایمان و عمل صالح یعنی تقوای الهی باشد تا دوستی همیشگی و جاودانه‌ای باشد و تبدیل به بعض و دشمنی در آن جهان نگردد.

فصل سوم این تحقیق به بعض و دشمنی اختصاص داشت و مشخص شد که بعض و دشمنی در کنار حب و دوستی از اهمیت والایی برخوردار است و نمی‌توان حب و دوستی را به تنها‌یی در رساندن انسان به سعادت کافی دانست. بعض دشمنان خدا را در دل داشتن یکی از معیارهای مورد تأیید در آیات قرآن است که در کنار آن معیارهای فرعی دیگری مثل عصيان و گناه و تمسخر و استهzae فرار دارد. پیروی از هوی و هوس و یا در نظر نگرفتن خیر و شر واقعی نیز معیارهای داشتن بعض‌های غیر ممدوح در وجود انسان‌هاست. با دانستن این معیارها و توجه داشتن به آنها باید ریشه‌ی بعض‌های غیر ممدوح را در دل خشکاند.

کتابنامه

- ۱) ترجمه‌ی مکارم شیرازی، ناصر، قرآن کریم، مدرسه‌ی امام علی بن ابیطالب - قم، چاپ اول، ۱۳۸۶
- ۲) دشتی، محمد، نهج البلاغه، انتشارات الهادی - قم، چاپ پانزدهم، بهار ۱۳۸۰
- ۳) انصاریان، حسین، عرفان اسلامی، دارالعرفان - قم، چاپ اول، ۱۳۸۶
- ۴) جلالی، عبدالحسین، ماهیت دنیا، انتشارات امیرکبیر - تهران، چاپ اول، ۱۳۸۲
- ۵) جوادی آملی، عبدالله، تفسیر تسنیم، مرکز نشر اسراء - قم، چاپ اول، ۱۳۷۸
- ۶) جوادی آملی، عبدالله، تفسیر موضوعی قرآن ج ۲، مرکز نشر فرهنگی اجلاء - بی‌جا، بی‌تا
- ۷) خمینی، روح‌الله، چهل حدیث، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام(ره) - تهران، چاپ شانزدهم، ۱۳۷۸
- ۸) دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه، ج ۲۴ و ۴۱، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران - تهران، بی‌تا
- ۹) راغب‌اصفهانی، حسین‌بن‌محمد، مفردات الفاظ قرآن، مکتبه‌ی المروضیه - بی‌جا، ۱۳۶۲
- ۱۰) زارع پور، مقاله‌ی تولی و تبری، به نقل از سایت نور‌علی‌نور
- ۱۱) صادقی تهرانی، محمد، الفرقان فی تفسیر القرآن، انتشارات فرهنگ اسلامی - قم، چاپ دوم، ۱۳۶۵
- ۱۲) طبرسی، ابوعلی‌الفضل بن‌الحسن، مجمع‌البيان، فراهانی - تهران، مترجم: محمد مفتح و حسین‌نوری، ۱۳۵۰
- ۱۳) طباطبائی، سید‌محمد‌حسین، ترجمه‌ی تفسیرالمیزان، دفتر انتشارات اسلامی - قم، مترجم: محمد باقر همدانی، ۱۳۸۰
- ۱۴) عارفی، داوود، حب در قرآن، سبط‌النبی - قم، چاپ اول، ۱۳۸۸
- ۱۵) عبدالباقي، محمد فؤاد، المعجم المفہرس لالفاظ القرآن، منشورات ذوی‌القربی - چاپ اول، ۱۳۷۹
- ۱۶) عروسی‌حوزی، عبدالعلی‌بن‌جعه، تفسیر نور‌الثقلین، انتشارات اسماعیلیان - قم، چاپ چهاردهم، ۱۴۱۵
- ۱۷) فخر رازی، محمد بن‌عمر، مفاتیح‌الغیب (تفسیر کبیر)، دارالاحیاء التراث‌العربي - بیروت، ۱۴۲۰
- ۱۸) فضل‌الله، سید‌محمد‌حسین، من وحی‌القرآن، دارالملک‌الطبائع و النشر - بیروت، چاپ دوم، ۱۴۱۹
- ۱۹) قمی، سید‌عباس، مفاتیح‌الجنان، دارالعلم - قم، مترجم: مهدی‌اللهی قمشه‌ای، چاپ پنجم، ۱۳۸۶
- ۲۰) کاشفی، محمد‌رضا، آئین‌مهرورزی، مؤسسه بوستان کتاب - قم، چاپ هفتم، ۱۳۸۸
- ۲۱) کلینی، محمد‌بن‌یعقوب، اصول‌من‌الكافی، دارالتعارف - بیروت، بی‌تا
- ۲۲) مجلسی، محمد‌باقر، بحار الانوار، مؤسسه وفا - بیروت، ۱۴۰۳
- ۲۳) محمدی‌ری‌شهری، محمد، دوستی در قرآن و حدیث، دار‌الحدیث - قم، مترجم: حسن‌اسلامی، چاپ اول، ۱۳۷۹
- ۲۴) محمدی‌ری‌شهری، محمد، میزان‌الحكمة، دار‌الحدیث - قم، مترجم: حمیدرضا دشتی، ۱۳۷۹
- ۲۵) مصباح‌یزدی، محمد‌نقی، راهیان‌کوی‌دوست، مؤسسه‌آموزشی‌وپژوهشی‌امام(ره) - قم، چاپ چهاردهم، ۱۳۸۱
- ۲۶) معین، محمد، فرهنگ‌فارسی، انتشارات امیرکبیر - تهران، ۱۳۷۹
- ۲۷) مکارم‌شیرازی، ناصر و همکاران، تفسیر نمونه، دارالکتب‌الاسلامیه - تهران، ۱۳۸۰
- ۲۸) مکارم‌شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، مدرسه‌ی امام‌علی(ع) - قم، چاپ اول، ۱۳۸۰
- ۲۹) نجار‌زادگان، فتح‌الله، رهیافتی‌براخلاق‌وتربیت‌اسلامی، دفتر نشر معارف - قم، چاپ اول، ۱۳۸۶